

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 4

щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо»

м. Київ

«18» квітня 2016 р.

I. Обставини справи

1. 4 квітня 2016 року до Незалежної медійної ради надійшло звернення від керівника Національної телекомпанії України Зурабі Аласанії з проханням розглянути епізод «Подвійне життя Президента» проекту журналістських розслідувань «Слідство.Інфо» «Громадського ТБ», що вийшов в ефір телеканалу «UA: Перший» о 22:00 3 квітня 2016 року¹, на предмет дотримання журналістської етики та професійних стандартів, а також розглянути рішення керівництва «UA: Першого» допустити до ефіру цей епізод у незмінному вигляді.

2. 5 квітня 2016 року Незалежна медійна рада, відповідно до пункту 12 Положення про Незалежну медійну раду, визнала звернення в цій справі прийнятним. Однак, з огляду на конфлікт інтересів, її члени — Зурабі Аласанія та Наталя Гуменюк — як керівники медіа, які транслювали цей сюжет, а Зурабі Аласанія також як заявник у справі, не можуть брати участь у підсумковому голосуванні.

3. В епізоді, що є предметом звернення до Незалежної медійної ради, подаються результати журналістського розслідування «Слідства.Інфо» та їхнього партнера OCCRP, здійсненого в рамках глобальної кампанії Panama Papers — розслідувань щодо офшорних компаній, зареєстрованих за допомогою компаній Mossack Fonseca & Co в Панамі та Британських Віргінських островах (BVI).

4. Безпосереднє розслідування «Слідства.Інфо» стосується створення офшорної компанії Prime Asset Partners Limited на ім'я Президента України Петра Порошенка на Британських Віргінських островах для подальшого її використання з метою передачі управління корпорації «Рошен» до «Ротшильд Траст». Розслідування побудоване на чергуванні двох сюжетних ліній, а саме хронологічному відтворенні подій щодо реєстрації Prime Asset Partners Limited, а також військових дій в Іловайську. Таким чином бої в Іловайську та Іловайський котел подаються як контекст, у якому відбувалася реєстрація цієї компанії.

Автори сюжету подають коментарі Анатолія (Гала) Виногородського, командира батальйону «Донбас», щодо подій в Іловайську, а також коментарі Данила Білака, керівного партнера київського офісу CMS Cameron McKenna LLC щодо діяльності офшорів і їхньої реєстрації.

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=nu5f2kZzT5U>

Також журналісти подають коментар Юлії Титарчук, вдови загиблого захисника Донецького аеропорту, «кіборга» Володимира Титарчука.

Автори використали архівні відео боїв в Іловайську, зокрема кадри з перестрілок, кадри поранених, а також українських військовополонених. Крім того, було використано прийом відтворення подій.

5. Сюжет починається із заставки з назвою «Подвійне життя Президента». Перші кадри й підводка стосуються проведення Іловайської операції та страху, який викликали в суспільстві тодішні новини: *«У серпні 2014-го українцям було страшно слухати новини. Особливо тим, чий близькі воювали на Донбасі»* (00:17); *«Щодня загиблі, поранені й зниклі безвісти»* (00:38).

Далі на фоні «відтворення подій», а саме людини, що йде коридором, закадровий голос озвучує фразу: *«Тими днями за Україну переживали й у столиці Кіпру Нікосії»* (00:47).

Журналісти описують кроки, здійснені з 4 серпня 2014 року (дати відправлення листа працівником кіпрської компанії Dr. K. Chrysostomides & Co Георгом Йоанноу до Тортоли (BVI) щодо співпраці у заснуванні юридичної компанії). Фірма-реєстратор відповіла пану Йоанноу, що готова до співпраці та потребує деталей про акціонера.

Автори наводять коротку інформацію про те, чим є компанія Mossack Fonseca & Co, а також подають короткий відеокоментар Данила Білака щодо того, чим є офшори (1:40). Перш ніж подати інформацію про те, що 21 серпня в реєстрах Британських Віргінських островів таку компанію було зареєстровано на ім'я Петра Порошенка, автори повертаються до Іловайська, надаючи короткий екскурс, чому це місто було стратегічним, а командир батальйону «Донбас» надав коментар (2:36) щодо штурму Іловайська, що хронологічно відбувався 20–21 серпня, тобто в момент, коли тривала реєстрація офшорної компанії.

Після цього журналістка йде за вказаною в реєстрі BVI адресою реєстрації Петра Порошенка й намагається перевірити, чи справді вказана адреса реєстрації є справжнім місцем проживання Президента.

Далі сюжетна лінія повертається до створення фірми й листування Кіпру з Тортолою в період із 25 серпня до 1 вересня, що стало наслідком призначення кіпріотки Ольгу Георгіоу директоркою фірми. Саме в ці дні стався Іловайський котел і автори дають синхрон командира батальйону «Донбас» (6:16) з підводкою, що *«батальйон “Донбас” вимагав у Президента Порошенка негайно втрутитися в ситуацію»*; *«та поки українські солдати гинули, центр мовчав»*.

На запитання журналістів командира, чи *«звернення, вони мали якийсь результат?»* (6:56) відповідь була: *«Да, конечно. Был проведен парад»* (7:00).

Автори переключають увагу на реєстрацію фірми й наводять інформацію, що зранку 1 вересня (2014 року. — Прим.) з Кіпру на БВІ йде важливий лист із чеком за електроенергію, *«використану Петром Порошенком на вул. Грушевського, 9»* для підтвердження справжності адреси бенефіціара. Додатково реєстратори з БВІ просять надати два листи про благонадійність Петра Порошенка, від банку й від юриста.

Журналістка робить висновок (8:27), що *«на початку вересня 2014 року в Петра Порошенка було дві проблеми. Перша — бізнесова. Як оперативно оформити листи на підтвердження своєї благонадійності. Друга — державна. Як розібратися з тим, що сталося в Іловайську. Лише за півроку з'явиться офіційна статистика Іловайської трагедії — 459 загиблих, 478 поранених та 180 полонених»*. На додачу наводиться синхрон командира, який на запитання, чи володів Президент ситуацією в Іловайську відповів, що той є далеким від життя.

Сюжетна лінія продовжується тим, що реєстратори отримали такі підтвердження **благонадійності клієнта**, одним із яких було підтвердження з Міжнародного інвестиційного банку, яким досі володіє Президент. Журналісти зауважили, що банк не надав їм відповіді (10:32), очевидно, саме через те, що Президент є власником банку.

Наступний сегмент сюжету починається з кадрів кордону Чернігова (10:50). Закадровий голос журналістки: *«17 жовтня, коли юристи на БВІ отримали довгоочікуваний лист із банку, Юлія Титарчук з Чернігова отримала дуже погані новини»*. Сюжет у цей момент переноситься на кладовище (10:59) зі свіжими вінками і вдовою загиблого «кіборга». Вдова розповідає про обставини поранення й загибелі чоловіка. Далі подаються кадри з військовими, які розвантажують снаряди, а також відеозаписом загиблого «кіборга». Закадровий голос озвучує, що *«чоловікові Юлії було 46 років. Він загинув, захищаючи Донецький аеропорт»* (11:32). Сюжет знову переноситься на кладовище з більш ніж десятком свіжих могил із вінками. Юлія коментує: *«Чесно, так уже набридла ця війна, вже стільки втрат, і воно ж не закінчується. Скільки дітей без батьків осталося»*. Закадровий голос озвучує, що *«за кілька днів після загибелі Володимира Титарчука Президент Порошенко посмертно нагородив загиблого “кіборга” орденом»* (11:58). Частина епізоду завершується рухом камери по могилах із державними прапорами.

Наступний блок епізоду починається з відеозапису виступу (12:11) Президента 20 лютого 2015 року на вул. Інститутській перед родинами Небесної сотні. Відео різко змінюється на відеозапис із борту літального апарату пляжу з яхтами й елітними бунгало, яке змінюється «відтворенням подій», а саме зображенням офісних працівників у кабінеті (12:47) з дикторським супроводом: *«Того ж таки 20 лютого на Тортолі працівники Mossack Fonseca вирішили змінити статус компанії Порошенка Prime Asset Partners Limited “з огляду на високий статус директора компанії”. Відтепер увага до неї буде пильнішою»*. Далі сюжет описує листування юристів Mossack Fonseca із кіпріотом Георгом Йоанноу щодо корупційних ризиків і типу бізнесу, який вестиме фірма Президента.

Сюжет перебивається двома скетч-зображеннями Президента і його обіцянки від 2 квітня 2014 року: *«Якщо мене оберуть Президентом України, я буду грати чесно і продам концерт Roshen»* та цитати від 13 березня 2015 року: *«З Rothschild було укладено угоду. У ній зазначено, що я більше не маю права втручатися у процес продажу, бо вони отримали всі повноваження»* й цитати від 10 листопада 2015 року: *«Я — єдиний український Президент, який передав свої активи до незалежного трастового фонду з гідною репутацією»*.

На фоні відтворення подій і картосхем закадровий голос начитує (13:50), що *«у грудні 2015-го кіпріот Георг Йоанноу просить колег із Тортולי терміново зібрати всі наявні документи й відправити в Швейцарію кур'єром. Адресатом зазначено Мартіну Н. Бастл з “Ротшильд Траст”. На цьому листування закінчується. Отже, ми не знаємо, чи пішли ці документи в Цюрих і з якою метою. Та вже на початку 2016 року Петро Порошенко заявляє, що передав свої активи в керування “сліпому трасту”»*. Одразу за цим подається пряма мова Президента щодо передачі частки в «Рошені».

Наступний блок оповідає, як журналісти намагалися отримати офіційну відповідь із Адміністрації Президента, а також отримати коментарі на прес-конференціях безпосередньо в Президента. Журналіст наводить і власне оціночне судження щодо відповіді від юридичної фірми «Авеллум партнерз», до якої їх скерували з Адміністрації Президента (15:01), як таку, що *«на жаль, анітрохи не виправдовує Президента»* (15:13). Журналістка пояснює, що Президент каже неправду, адже ніякого *«сліпого трасту не існує»*, а сама угода є лише наміром. Далі наводиться цитата з відповіді (15:37): *«Фактична передача активів у траст вимагає дотримання значної кількості юридичних формальностей. На даний момент юридичний радник забезпечує дотримання таких формальностей»*. Ще одне власне твердження, яке наводиться журналісткою, — що *«Порошенко створив компанію на ВІІ для того, щоб таки продати “Рошен”»*.

Це підкріплюється цитатою з ще одного листа — юридичної компанії ICU, в якому вказується, що *«Prime Asset Partners Limited є виключно технічною компанією... в ході проведення корпоративної реструктуризації, яка була підготовчою стадією для подальшого продажу групи Roshen»*.

Подальша аргументація журналістів зводиться до того, що Президент виводить свої активи в офшорну зону, адже це є сталою бізнес-традицією в Україні, оскільки там податок на продаж дорівнює 0 %. Це посилюється коментарем Данила Білака (17:00), зокрема, що, *«в принципі, це якраз і дозволяється, бо гроші не оподатковуються»*. Також журналістка робить оціночне судження: *«Коли йдеться про гроші, Президент України готовий відверто порушувати закон. У декларації за 2014 рік він узагалі не зазначив, що створив компанію за кордоном»*.

Посилюючи тезу про порушення закону Президентом, журналістка в фіналі розслідування озвучує власний висновок (18:34):

«Отже, тепер ми маємо документальні підтвердження, що угода про структуру, куди Президент України нібито передав свої кондитерські активи, досі не підписана. Любий Порошенку “сліпий траст” існує лише в його фантазіях. У реальному житті Президент створив компанію в офшорній зоні на Британських Віргінських островах, куди вивів активи “Рошену”, щоб не сплачувати в Україні податків з продажу. А обгортка у вигляді трасту мала би приховати весь процес. Очевидно, за задумом, ніхто так і не мав дізнатися, який саме “Рошен” продають — український чи острівний».

Ми досі не розуміємо (19:11), чому активна фаза перебудови Порошенком своєї кондитерської корпорації збіглася з трагічними подіями в новітній історії України. Ми також не знаємо, чи

заважав цей процес голові держави виконувати свої функції. Та в цих подіях чітко простежуються дві паралельні лінії — українців, які ціною власного життя боронили Україну, та Президента, який у той же час видумував хитромудрі фінансові конструкції, як би не платити податки своїй державі».

6. 8 квітня 2016 року відбулося засідання Незалежної медійної ради, на якому власні позиції щодо конфлікту висловили обидві присутні сторони — Зурабі Аласанія, заявник, та Дмитро Гнап, Анна Бабінець і Влад Лавров — команда проекту «Слідство.Інфо», яка готувала випуск «Подвійне життя Президента», а також статтю на сайті OCCRP «Офшорный налоговый маневр Президента Украины»² (Ukraine: The President's Offshore Tax Plan³). Була присутня також Людмила Панкратова — юрист Інституту розвитку регіональної преси, що здійснює доефірну юридичну експертизу випусків проекту «Слідство.Інфо» на предмет юридичних ризиків.

7. З-поміж інших матеріалів у розпорядження Незалежної медійної ради також було надано висновок Редакційної ради «Громадського ТБ» й телеканалу «UA: Перший», які також висловили свою думку щодо дотримання в епізоді «Подвійне життя Президента» стандартів висвітлення інформації.

II. Регулювання

1. Кодекс етики українського журналіста⁴

6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста.

9. Факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного.

10. Точки зору опонентів, в тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано.

2. BBC Editorial Guidelines⁵

5.4.27. Consideration should be given to the editorial justification for any depiction of violence, and violent content should normally be clearly signposted. When real life violence, or its aftermath, is shown on television or reported on radio and online **we need to strike a balance between the demands of accuracy and the dangers of desensitisation or unjustified distress**. There are very few circumstances in which it is justified to broadcast the moment of death.

Неофіційний переклад: Належну увагу має бути надано редакційному обґрунтуванню будь-якого зображення жорстокості; жорстокий контент має бути чітко класифіковано. В разі, якщо жорстокість реального життя або її наслідки транслюються по телебаченню, радіо або онлайн, **ми маємо віднаходити баланс між вимогами точності й ризиками десенситизації**

² <https://www.occrp.org/ru/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

³ <https://www.occrp.org/en/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

⁴ <http://www.cje.org.ua/ua/code>

⁵ <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines>

або спричинення невинуватого горя. Існує дуже незначна кількість обставин, за яких є прийнятною трансляція моменту смерті.

11.2.2. We will respect human dignity without sanitising the realities of war, terror, emergencies and similar events. **There must be clear editorial justification for the use of very graphic pictures.**

Неофіційний переклад: Ми поважатимемо людську гідність, не применшуючи реалій війни, терору, надзвичайних ситуацій та подібних подій. **Має бути чітке редакційне обґрунтування для використання графічних зображень із цієї тематики.**

3. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1276 (1995) Про силу візуальних образів

3. Візуальні образи відтворюють дійсність, але поширюють також стереотипи. В деяких випадках образи руйнують письмові повідомлення та використовуються з метою обійти норми, що регулюють рекламу. Більшість людей не знають, як «читати» візуальні образи, а це може призвести до неправильного тлумачення та маніпуляцій. Отже, якими реальними не здавалися б образи, їх не слід плутати з реальністю.

Втім, Незалежна медійна рада, відповідно до п. 4 Положення про Незалежну медійну раду, не обмежується зазначеним вище регулюванням.

III. Оцінка дотримання в сюжеті стандартів висвітлення інформації

1. Незалежна медійна рада зазначає, що епізод «Подвійне життя Президента», підготовлений командою «Слідства.Інфо», не порушує вимог чинного законодавства України. Ми не ставимо під сумнів юридичну експертизу, надану юристами Інституту розвитку регіональної преси, а тому в цій справі розглядається винятково можлива наявність порушення в сюжеті професійних та етичних стандартів журналістики.

2. Першим питанням, яке розглянула Медійна рада, є рішення керівництва «UA: Першого» допустити до ефіру епізод «Подвійне життя Президента» попри рішення Редакційної ради телеканалу, в якому було вказано на можливі порушення пунктів 6, 9 та 10 Кодексу етики українського журналіста.

3. Незалежна медійна рада **підтримує рішення допустити до ефіру розглядуваний епізод.** Такий продукт, що виходитиме на платформі Суспільного телебачення, сприятиме формуванню довіри до нього як до незалежного та об'єктивного мовника з боку аудиторії. Саме таке суспільне мовлення здатне транслювати критику найвищих органів влади, й саме воно зможе зруйнувати стереотип про державно-пропагандистський характер «першої кнопки», сформований попередніми керівниками каналу. Крім того, Суспільне в умовах сучасного медійного ринку України, який контролюється кількома великими медіагрупами, має творити нову якість журналістики й говорити об'єктивно про незручні речі.

4. Варто зауважити, що трансляція цього епізоду, всупереч негативній оцінці Редакційної ради «UA: Першого», відбувалася в умовах **як потенційного тиску з боку представників державної влади, так і реального тиску представників громадськості, які розцінили би зняття з ефіру сюжету про офшор Президента як акт цензури.** Тому рішення керівництва щодо трансляції епізоду «Подвійне життя Президента», який має значний суспільний інтерес, видається єдиним можливим у цій складній та суперечливій ситуації.

5. Переходячи до розгляду другого питання, а саме відповідності подання інформації в епізоді професійним та етичним стандартам журналістики, Незалежна медійна рада зазначає, що, згідно з загально визнаними положеннями практики Європейського суду з прав людини, висловленими, зокрема, в рішенні *Bladet Tromso and Stensaas v Norway*⁶:

- свобода журналістської діяльності **припускає певний рівень перебільшення та провокації, що є життєво необхідним для виконання ЗМІ ролі сторожового пса при розповсюдженні інформації, що несе значний суспільний інтерес;**
- поріг припустимої критики щодо політиків є більшим, аніж аналогічний поріг щодо звичайних громадян.

Водночас, у п. 102-104 справи *Stoll v Switzerland*⁷ Європейським судом із прав людини було зазначено таке:

- журналісти при використанні свободи вираження поглядів **мають дотримуватися обов'язків та відповідальності**, оскільки навіть щодо питань, які мають значний суспільний інтерес, гарантії свободи вираження поглядів **не є необмеженими;**
- при висвітленні подій, що мають значний публічний інтерес, журналісти повинні діяти сумлінно, **ґрунтуватися на точній фактичній базі та надавати надійну й докладну інформацію відповідно до стандартів журналістської етики;**
- дотримання журналістської етики є особливо важливим з огляду на те, що медіа в сучасному світі виконують не лише інформативну функцію — **від того, як вони подають інформацію, залежить її сприйняття та оцінка аудиторією.**

6. Журналістські розслідування є одним із найактуальніших жанрів у сучасній Україні, з огляду на проникнення корупції у всі сфери життя. ґрунтовна робота розслідувачів сприяла викриттю низки грандіозних схем, пролила світло не на одну приховану таємницю і стала одним із визначальних факторів, який сприяв збереженню Української держави.

Водночас варто зазначити, що журналістське розслідування — жанр журналістики, який передбачає передусім подачу фактів, що свідчать про корупцію, політичні, економічні, соціально-побутові злочини, які приховуються від суспільства, їхню інтерпретацію експертами та протилежні погляди.

Незалежна медійна рада не заперечує можливості авторських коментарів у журналістському розслідуванні. Втім, такі коментарі мають стосуватися підтверджених фактів, адже метою журналістського розслідування є **пошук належної інформації, а не емоційний вплив на**

⁶ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58369>

⁷ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83870>

глядача. Журналістське розслідування має будуватися не за принципом підбору фактів під наперед визначену гіпотезу, а **на представленні всіх виявлених під час розслідування фактів та озвученні найбільш реалістичних гіпотез, які з них випливають** (зокрема, за допомогою змістовних коментарів фахівців у відповідній сфері) **та пояснюють зв'язки між цими фактами.**

7. Слід нагадати, що сила аудіовізуальних образів потужніша за силу текстового матеріалу. Як зазначав Європейський суд з прав людини у справі *Jersild v Denmark*, аудіовізуальні медіа **через силу зображень можуть доносити ідеї, які не можуть бути належно подані у друкованих ЗМІ**⁸.

В цьому контексті варто зауважити, що паралельно з лінією про створення офшорної компанії Prime Asset Partners Limited показуються кадри загиблих, поранених бійців, а також полонених, які стрибають (00:25–00:45), беруться коментарі в командира батальйону «Донбас» щодо захисту Іловайська, **не пов'язані з тематикою безпосереднього розслідування.** Цей елемент сюжету, а також кадри з кладовища, де поховано «кіборга» Володимира Титарчука, та синхрон його дружини (10:49–12:10) **апелюють переважно до емоцій та почуттів, а не до розуму, грають на страхах аудиторії.**

Також автори сюжету створюють різкий контраст між тривожною музикою й тьмяною армійською тематикою, фразою про «вбивство» з уст командира «Донбасу», з одного боку, та сценами тропічних островів із веселою музикою — з іншого (07:23–07:40).

З уст Анни Бабінець звучить суперечливе порівняння (08:23–08:55): *«Отже, на початку вересня 2014 року в Петра Порошенка було дві проблеми. Перша — бізнесова. Як оперативно оформити листи на підтвердження своєї благонадійності. Друга — державна. Як розібратися з тим, що сталося в Іловайську. Лише за півроку з'явиться офіційна статистика Іловайської трагедії — 459 загиблих, 478 поранених та 180 полонених. Процес визволення останніх затягнеться на довгі місяці. Листи про благонадійність, звісно ж, напишуть швидше.* Наведення тверджень про листи щодо благонадійності як про особисту проблему для самого Порошенка не підкріплено належним фактажем.

Автори жодним чином не нагадують глядачеві про те, коли Президент Порошенко вступив на пост (7 червня 2014 року) і що саме вимагає вчинити від нього законодавство в контексті бізнес-інтересів.

Іншим прийомом, застосованим у сюжеті, є озвучення глядачеві правди — але лише тієї її частини, яка є вигідною авторові; найчастіше це робиться для того, щоб вибрати лише потрібні факти для підтримки основної версії розслідування. В сюжеті Анна Бабінець пояснює (14:54–15:14): *«Тим часом ми отримали лист з президентської канцелярії. Щодо усіх питань стосовно офшору на БВІ нам порадили звертатися до вже знайомої нам фірми “Авеллум Партнерз”.* Спочатку там здивувалися, але згодом разом з партнерами з ІСУ відповіли на наше питання. Ця відповідь, на жаль, анітрохи не виправдовує Президента».

⁸ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57891>

Наскільки стало відомо Незалежній медійній раді під час проведення очного розгляду справи, в авторів була відповідь іншої сторони щодо того, чому дії стосовно офшору збіглися в часі з трагедією в Іловайську. Так, у п. 5 відповіді ICU розслідувачам було роз'яснено: **«Pre-sale restructuring of Roshen group was planned and agreed upon long before the Ilovaisk tragedy and has no connection to it whatsoever»**⁹ — а саме те, що реструктуризацію було заплановано ще до подій в Іловайську. Ба більше, на цей факт також вказує початок сюжету з подій 4 серпня 2014 року, коли українська армія мала наступальну ініціативу на Донбасі. Натомість в епізоді не було відображено повної інформації щодо відповіді ICU, що варто розцінювати як порушення стандарту повноти подачі інформації. **Наведення цього речення могло би стати одним із ключових факторів чіткого розмежування двох сюжетних ліній, поданих в епізоді.**

З огляду на вищевказану відповідь ICU, на думку Незалежної медійної ради, невиправданим є й висновок Анни Бабінець, озвучений наприкінці епізоду (19:19–19:53): *«Ми досі не розуміємо, чому активна фаза перебудови Порошенком своєї кондитерської корпорації збіглася з трагічними подіями новітньої української історії. Ми також не знаємо, чи заважав цей процес голові держави виконувати свої функції. Та в цих подіях чітко простежуються дві паралельні лінії — українців, які ціною власного життя боронили Україну, і її Президента, який в цей же час будував хитромудрі фінансові конструкції, щоб не сплачувати цій державі податків».*

Журналістка фактично визнає, що вся сюжетна лінія, а саме проведення паралелей та протиставлення Іловайська й оформлення фірми на Британських Віргінських островах, є не більше ніж авторським припущенням, побудованим здебільшого на хронологічному збігу Іловайської трагедії й процесу оформлення офшорної фірми. Єдиним фактом, який не викликає заперечень, є факт створення офшорної компанії на Британських Віргінських островах.

Водночас, жодним чином не розкрито, коли і які дії щодо відчуження активів мали бути вчинені уповноваженими особами Петра Порошена, якими є легальні способи такого відчуження і скільки безпосередньо потрібно часу на вчинення всіх юридичних формальностей, зокрема й податкових.

Викликає подив і апелювання протягом усього сюжету до тези, що Президент «будував конструкції», «було дві проблеми», «створив компанію». Такі конструкції формують уяву, що Президент витрачав свій робочий час на заснування фірми, хоча весь сюжет побудований здебільшого на відтворенні дій і комунікації іноземних суб'єктів, що підтверджує тезу про те, що принаймні формально-юридична частина процесу відбувалася за дорученням. Ба більше, журналісти прямо вказують на те, що не знають, *«чи заважав цей процес голові держави виконувати свої функції».*

Також виглядає недоречним вислів про те, який саме Roshen продають: український чи острівний, адже корпорація продовжує діяти в Україні — й ідеться лише про зміну номінального чи фактичного власника.

⁹ <https://cdn.occrp.org/projects/panamapapers/ukraine/proof1.pdf>

8. За допомогою прийомів, використаних у цьому розслідуванні, глядача підводять під емоційне враження особливого цинізму, аморальності Президента, який під час Іловайської трагедії національного масштабу займався (або приділяв увагу) власним бізнес-інтересам. На наш погляд, у глядачів також могло скластися враження про причинно-наслідковий зв'язок між офшорними справами Президента та поразкою в Іловайську й загибеллю людей у Донецькому аеропорту.

Незалежна медійна рада не заперечує, **що дії Президента України можуть мати ознаки протиправності чи бодай аморальності**. Водночас, дії Президента як Верховного Головнокомандувача, як і військового керівництва країни під Іловайськом **мали би стати предметом окремого розслідування**. Згадка про Іловайську трагедію **могла бути контекстом розповіді** про створення в цей час офшору Президента, **але не більше того**. Між тим, як нам пояснили автори розслідування, вони свідомо в сюжеті «Подвійне життя Президента» застосували прийом «таймінгу», тобто прямого порівняння, що відбувалося в один і той самий час за двома сюжетними лініями — створення офшору та подій на Донбасі. Внаслідок цього п'яту частину загального хронометражу сюжету «Подвійне життя Президента» займає лінія бойових дій на Донбасі. Членам НМР це видається не виправданим із погляду завдань формату журналістського розслідування, головною метою якого є пошук та надання аудиторії фактів, а не їх суб'єктивних інтерпретацій.

Контрастність подання, переплетення двох історій у цьому сюжеті — а саме трагедій на Донбасі та створення офшорів — не може трактуватися як допустима гіпербола, і, на думку Незалежної медійної ради, є радше виявом емоцій та особистого сприйняття авторами сюжету потенційно неправомірних дій Президента. Застосування таких прийомів припустиме в публіцистиці, однак **не є належним у журналістському розслідуванні, де кожне твердження сприймається аудиторією як істина, а не версія чи особиста думка його авторів, якщо цього спеціально не зазначено в матеріалі**.

9. Особливу стурбованість викликає те, що журналісти заради посилення емоційності сюжету використали **невиправдано надмірному обсязі** кадри Іловайська, зокрема в показі поранених і вбитих, а також полонених. Використання таких кадрів могло би бути обґрунтованим і виправданим у тому разі, якщо би журналісти приділили більше уваги підтвердженню тези про те, що основною метою створення офшору була **мінімізація оподаткування під час подій, які загрожували державності України і в той час як українські громадяни своїм коштом забезпечували життєздатність української армії**. Але цього журналісти не зробили.

10. Як зазначалося вище, основною метою журналістських розслідувань є викриття різноманітних схем і моделей зловживань на всіх щаблях влади та публічної служби. Водночас, завданням розслідування також є й інформування якомога ширшої аудиторії про результати такого розслідування. Тож готуючи сюжет, журналісти мають виходити з позиції, що споживачем інформації буде не лише експертне середовище, а й аудиторія, не обізнана в бізнесовій та юридичній термінології.

Тому при підготовці матеріалів, що мають значний суспільний інтерес, вкрай важливо пояснювати глядачеві спеціалізовані терміни й поняття та доносити в простій формі сутність фінансових операцій, схем тощо відповідно до **стандарту простоти подачі інформації**¹⁰. При цьому особливу увагу слід надавати чітким і фаховим експертним коментарям, що мають розкривати як загальні тенденції та практики, так і **стосуватися конкретних ситуацій (фактів), що висвітлюються в сюжеті**.

Також важливо належно подавати інформацію про ключових учасників розслідування. У сюжеті приділено значну увагу фірмі **Mossack Fonseca & Co**, водночас жодним чином не пояснено, як у всій схемі зі створення офшорної фірми опинилася **кіпрська компанія Dr. K. Chrysostomides & Co LLC**.

Незалежна медійна рада наголошує, що в сюжеті не надається чіткого і зрозумілого пояснення сутності таких явищ, як «траст», «сліпий траст», «офшорна зона». Також журналісти ускладнюють подачу такого явища, як «BVI-компанія», яка означає лише компанію, зареєстровану на Британських Віргінських островах (British Virgin Islands, BVI), а не є специфічним видом компанії.

Наявні в сюжеті експертні коментарі неповною мірою розкривають сутність вчинених кіпрською та віргінською компаніями дій та їхнього зв'язку з процесом створення так званого сліпого трасту чи з процесом продажу корпорації Roshen. Натомість у статті за авторством Анни Бабінець та Влада Лаврова, розміщеній на сайті OCCRP¹¹, структура розслідування, обсяг коментарів та кількість коментаторів є більшою та предметнішою. Також у цьому тексті міститься чітка вказівка, що коментарі Данила Білака не стосуються конкретних деталей ситуації з активами Президента. Подив викликає, що у відео «Слідства.Інфо» відсутні фахові коментарі Ярослава Ломакіна, керівного партнера консалтингової компанії Honest & Bright, які є в статті тих самих авторів (експерт пояснює можливі причини заснування компанії на Віргінських островах), та Андреаса Кнобеля, який вказує на дії, які мав би вчинити політик — власник трасту.

11. Наостанок, Незалежна медійна рада хоче наголосити, що, попри очікування громадськості, наші органи державної влади **залишаються закритими й непублічними**. Саме такі дії, як відсутність якісного розслідування подій під Іловайськом і тривала мовчанка представників Президента щодо Panama Papers, збільшують негатив у суспільстві стосовно держави та влади загалом. І змушують журналістів збільшувати градус емоційності й запеклості дискусії. **Тож як не може бути виправданою штучна скандалізація висвітлення актуальних проблем у ЗМІ, так само не має толеруватися й небажання влади оперативно та чесно комунікувати з суспільством та відповідати за власні помилки.**

IV. Висновки

¹⁰ <http://www.telekritika.ua/medialiteracy/2010-03-24/51836>

¹¹ <https://www.occrp.org/ru/panamapapers/ukraine-poroshenko-offshore/>

Незалежна медійна рада наголошує на особливій важливості журналістських розслідувань як безпосереднього супроводу реформ і очищення всіх сфер від корупції. Особливо важливо, що такі розслідування не обмежуються «рядовими» епізодами, але зачіпають і найвищі ешелони влади. Повагу викликають сміливість українських журналістів та їхня наполегливість у викритті таких справ.

Водночас, на думку Незалежної медійної ради, розслідування мають відбуватися під прискіпливим редакційним контролем, а будувати сюжет слід з огляду на наявні факти. При цьому авторські коментарі, оціночні судження й емоційне забарвлення припустимі лише в обсязі, необхідному для досягнення мети розслідування. **Факти не можна підганяти під задалегідь сформовану думку або наміри розслідувачів. Навпаки, саме факти та їхні ретельно відтворені й проаналізовані причинно-наслідкові зв'язки мають формувати висновки авторів розслідування та його аудиторії.**

Розглянувши епізод «Подвійне життя Президента», Незалежна медійна рада дійшла висновку, що лінії трагедії в Іловайську приділено надмірну увагу й це загалом вплинуло на якість висвітлення основної лінії журналістського розслідування. Дії Президента як Верховного Головнокомандувача під Іловайськом могли би стати предметом окремого розслідування, а не елементом емоційної електризації сюжету про офшори.

Надмірна увага до подій на Донбасі спричинила недостатнє висвітлення економічної складової сюжету. Водночас, низка кадрів із трагедії в Іловайську та загибелі українських солдатів на сході України стала причиною надмірної емоційності, що може свідчити про намір привернути увагу аудиторії до сюжету не через його предмет, адже українське суспільство загалом толерантне до корупції. Відповідно, був значний ризик, що без контрасту з військовими діями на сході України, які є щоденною болючою темою для більшості українців, глядацька аудиторія не надасть належної оцінки діям Президента щодо заснування офшору.

Час, який можна було використати для належного та зрозумілого роз'яснення економічної та юридичної сторін створення офшорних компаній та сліпих трастів — і дотримання стандарту доступності інформації, посилення основної тези сюжету про умисне прагнення Президента мінімізувати податкові витрати, було використано для апеляції до емоцій глядачів, коментарів щодо Іловайська, надмірної кількості оціночних суджень, не підкріплених фактами, зокрема й наведеними в текстовому варіанті розслідування.

Незалежна медійна рада вважає, що сюжет «Подвійне життя Президента» не відповідає стандартам відокремлення фактів, суджень чи припущень, поваги права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події, а також стандарту доступності інформації.

Незалежна медійна рада також звертає увагу на відсутність чіткого редакційного обґрунтування для використання графічних зображень реалій війни, особливо в частині показу поранених, загиблих і військовополонених.

Водночас, умовах потенційного й реального тиску як із боку суспільства, так і з боку владних структур, Незалежна медійна рада підтримує рішення транслювати епізод «Подвійне життя Президента» в ефірі «UA: Першого», попри його суперечливий зміст.

Додаток: Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Олександра Бурмагіна, підтримана Костянтином Квуртом у частині аргументації, що не суперечить Висновку Незалежної медійної ради у справі щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо» — **на 2 ст.**

Результати голосування: «За» — 10;

«Проти» — 0;

«Утримуюсь» — 2.

Голова Незалежної
медійної ради



Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради



Ігор Розкладай

Секретар Незалежної
медійної ради



Роман Головенко

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Антоніни Черевко та Олександра Бурмагіна, підтримана Костянтином Квуртом у частині аргументації, що не суперечить Висновку Незалежної медійної ради у справі щодо передачі «Подвійне життя Президента» проекту «Слідство.Інфо»

У цій суперечливій, проте безумовно цікавій справі ми, члени НМР Антоніна Черевко та Олександр Бурмагін, прийняли рішення утриматися під час голосування, а також приєднати до Рішення Незалежної медійної ради дану окрему думку. В самому Рішенні НМР із цієї справи є низка позицій, із якими ми можемо погодитися, проте хотіли би зазначити таке:

1. Обрання сюжетної лінії військових подій в Іловайську як загального контексту програми «Слідство.Інфо» вважаємо достатньо виправданим з огляду на збіг цих подій у часі з операціями стосовно офшорних компаній та, безумовно, з урахуванням конституційної ролі Президента України як Головнокомандувача. Вважаємо, що будь-яка діяльність Президента, що мала місце в ті ж часові проміжки, що й вирішальні події (битви) на сході України, становить значний суспільний інтерес і потенційно може бути пов'язана (прямо чи опосередковано) з виконанням Президентом своїх прямих конституційних функцій незалежно від того, наскільки особисто задіяним міг бути Президент у такій діяльності.
2. Значна частина публічних обговорень програми «Слідство.Інфо» стосувалася її емоційного забарвлення. З цього приводу хотіли би зауважити таке. Питання сплати податків і податкової порядності є не лише правовим чи економічним, а насамперед питанням моральним. Належна й повна сплата податків засвідчує лояльність до своєї країни та готовність розділити зі співгромадянами соціальну відповідальність за незахищені верстви суспільства та задоволення потреб громади. Моральні питання такого штибу нерозривно пов'язані з певною емоційністю. Ще більшою мірою з емоціями пов'язано питання відповідальності за тих, хто виконує свій військовий обов'язок і захищає Батьківщину. Менше з тим, інтенсивність емоційного навантаження програми «Слідство.Інфо», на наш погляд, була надмірною й подекуди не сприяла розумінню важливої фактичної інформації. З одного боку, це може бути цілком зрозумілим наслідком емоційного сприйняття подій самою авторською командою. З іншого боку, «емоціоналізація» є яскравим трендом чи не всіх українських аудіовізуальних медіа, які намагаються «продати» глядачу не тільки інформацію, але й уже «готові» емоції, які така інформація мала би викликати, на думку журналістів. Це видається певним втручанням у «суверенність глядача», в його право самостійно обирати власне емоційне ставлення до того чи іншого факту, адже емоції є явищем особистим, внутрішнім, індивідуальним і не мали би нав'язуватися. Безперечно, бувають ситуації, коли цілеспрямований виклик негативних емоцій сприяє привертанню публічної уваги до проблеми та її подальшому вирішенню. Так, наприклад, відома фотографія потонулого сирійського хлопчика-біженця викликала хвилю суспільної уваги та співчуття до трагедій тих, хто тікає від жахів війни. Однак цілеспрямоване викликання інтенсивних негативних емоцій, особливо коли це відбувається з певною систематичністю, здатне занурити не тільки окрему людину, але й ціле суспільство в апатію та безпорадний відчай, що аж ніяк не посприяє вирішенню суспільної проблеми, з якою, власне, й пов'язані

такі емоції. В українському контексті соціальна відповідальність медіа (й ми тут маємо на увазі українські медіа взагалі, а не виключно «Слідство.Інфо») мала би починатися з усвідомлення того, що внаслідок неочікуваної для багатьох війни та пов'язаних утрат велика частина українського суспільства вже тривалий період часу перебуває у стані хронічного психологічного стресу й постійний інтенсивний негативний вплив на емоційний стан суспільства з боку медіа тільки поглиблюватиме колективну психологічну травму, що навряд чи може посприяти таким бажаним позитивним перетворенням у нашій країні.

3. Події останніх двох тижнів засвідчили, що українські автори програми «Слідство.Інфо» та їхні закордонні колеги схильні сприймати певні зауваження щодо свого матеріалу радше як «критику критики Президента», ніж як більш професійно орієнтовану дискусію. Таке сприйняття, на наш погляд, не відповідає правдивому стану речей та не є справедливим, адже українське громадянське суспільство завжди зберігало та відстоювало власне право не тільки на осуд дій влади, але навіть і на повстання, а за кількістю журналістських розслідувань Україна є впевненим регіональним лідером. На наше переконання, критичні думки щодо програми «Слідство.Інфо» були викликані насамперед тими високими очікуваннями, які є щодо тих, хто може й має подавати найкращий приклад в українській медійній сфері, а також щирим переконанням, що українські журналісти-розслідувачі можуть робити свою складну та важливу роботу ще краще.
4. Загалом видається, що значна кількість суперечливих ситуацій або ж конфліктів у медійній галузі України спричиняється елементарною відсутністю належних та справедливо очікуваних дій органів державної влади у підпорядкованих їм сферах. Адже, наприклад, якщо припустити, що за досить довгий проміжок часу, який минув із моменту Іловайської трагедії, відповідні державні органи спромоглися би провести незалежне та справедливе розслідування цієї справи, яке потягло би за собою відповідну невідворотну відповідальність винних, то навряд чи цей випуск програми «Слідство.Інфо» був би таким, яким є тепер, а українська й міжнародна медійні спільноти не витратили би стільки часу та енергії на пов'язані обговорення. Якими б ілюзіями ми не тішили себе, необхідно дивитися у вічі реальності: навіть незалежна й критична журналістика не здатна компенсувати неналежне функціонування інститутів та органів державної влади або ж їхню неприпустиму бездіяльність.

Член Незалежної медійної ради

Антоніна Черевко

Член Незалежної медійної ради

Олександр Бурмагін

Член Незалежної медійної ради

Костянтин Квурт